

Op zoek naar illegalen in de grote stad

Jan Rath*

Kortelings verschenen twee glimmende delen van de studie *De Ongekende Stad* over het wel en wee van illegale vreemdelingen in Nederland. Aan deze studie hebben onder anderen Jack Burgers, Joop ten Dam, Godfried Engbersen, Jude Kehla, Robert Kloosterman, Joanne van der Leun en Richard Staring meegewerkt. Allen zijn of waren betrokken bij de onderzoeksgroep Stad en Staat die ontstond aan de Universiteit Utrecht, maar die enkele jaren geleden verhuisde naar de Erasmus Universiteit Rotterdam.

De studie handelt over de figuur van de illegale migrant. De auteurs veronderstellen dat in de figuur van de illegaal belangrijke actuele sociale transformaties zichtbaar worden, zoals het ontstaan van nieuwe vormen van ongelijkheid en geografische mobiliteit. Daarnaast veronderstellen ze dat illegale migranten op korte- en middellange termijn blijvend deel zullen uitmaken van de stedelijke bevolking in geavanceerde economieën. De boeken vormen het verslag van een breed opgezette studie naar de wijze waarop illegale migranten naar Nederland komen en daar wonen, werken en leven. In het eerste boek—getiteld *Illegale vreemdelingen in Rotterdam*—schetsen de auteurs een beeld van de arbeids- en inkomenspositie, woonsituatie, gezondheid, migratiegeschiedenis en criminaliteit van illegalen in de grote werkstad. Zij plaatsen een en ander tegen de achtergrond van veranderingen in de grootstedelijke economie, de toenemende internationale migratie en de verscherping van het vreemdelingenbeleid. In het tweede boek—getiteld *Inbedding en uitsluiting van illegale vreemdelingen*—beschrijven zij de maatschappelijke opvang van illegale vreemdelingen en van de mogelijke relaties die er bestaan tussen het restrictieve migratiebeleid, illegaliteit en criminaliteit. De auteurs gaan in op de informele gedoogpraktijken door functionarissen van de politie en instellingen uit de sfeer van het onderwijs, de huisvesting en gezondheidszorg. Ook doen zij verslag van de verschillende manieren waarop etnische gemeenschappen omgaan met hun illegale familieleden en landgenoten. Met name beschrijven en analyseren zij de Turkse gemeenschap in de Rotterdamse deelgemeente Delfshaven, de Marokkaanse gemeenschap in Utrecht-Noord en de Afrikaanse gemeenschap in de Amsterdamse Bijlmermeer.

Nu betreft het hier niet de eerste publicatie over illegale vreemdelingen. Er wordt wel vaker over hen geschreven, ook in *Migrantenstudies*. Zo verscheen in 1995 een themanummer over illegalen. Maar toen al viel het op dat veel auteurs slechts indirect over illegalen schrijven, waarmee op zichzelf overigens niet per se iets mis is. De redactie prees zich destijds gelukkig dat ze een artikel kon plaatsen van de hand van Elly en Kien Glerum (1995), twee doctoraalstudenten die de problematiek van illegalen ‘van binnenuit’ hadden onderzocht. Gezien de talrijke debatten in de politiek en de rest van de samenleving over illegalen en het somtijds oeverloze en onkundige gezever over deze categorie van mensen zou verwacht mogen worden dat meer onderzoekers de moeite zouden nemen om de levenswandel van illegalen op te tekenen. Maar helaas, niets is minder waar. Het dagelijkse leven van illegale vreemdelingen komt hooguit summier

aan de orde in studies naar het ondernemerschap van immigranten.¹ Het betreft natuurlijk een weinig toegankelijke onderzoeksgroep, niet alleen omdat ongedocumenteerde vreemdelingen in officiële bestanden niet of nauwelijks terug te vinden zijn, maar ook omdat zij er belang bij hebben om aan de ogen van nieuwsgierige pottenkijkers te ontsnappen. Onderzoekers die gewend zijn om met grootschalige enquêtes op pad te gaan, brengen er in dergelijke omstandigheden weinig van terecht. De toegang vergt immers veel takt en geduld, doorzettingsvermogen en vooral de nodige antropologische vaardigheden. De onderzoekers van De Ongekende Stad, althans de veldwerkers onder hen, hebben deze kwaliteiten met succes aan de dag weten te leggen en daarom alleen al verdienen de twee boeken aller aandacht. Maar bovenal is het de moeite waard om kennis te nemen van de inhoud omdat ze ons voor het eerst iets leren over de wereld van degenen die hier niet mogen zijn, die niet mogen werken, en die geen gebruik mogen maken van al hetgeen de Nederlandse verzorgingsstaat heeft te bieden. Die wereld, hier eindelijk eens systematisch opgetekend, blijkt in verschillende opzichten af te wijken van wat opinieleiders (en misschien wij zelf ook wel een beetje) steeds hadden gedacht.

De redactie van *Migrantenstudies* en de Werkgroep Etnische Minderheden van de SISWO hebben gemeend deze twee bijzondere publicaties aan nadere kritische beschouwing te moeten onderwerpen. Zij hebben verschillende onderzoekers verzocht de boeken goed te lezen en van scherpzinnig commentaar te voorzien. Daarbij hebben ze erop gelet dat de expertise van deze commentatoren die van de verschillende hoofdthema's uit de boeken overlappen. Op 10 februari 2000 hebben deze commentatoren en de auteurs ten kantore van het SISWO te Amsterdam hun degens voor het eerst gekruist. Een schriftelijke weergave van dit hoogst actuele debat gelieve u in dit themanummer aan te treffen.

Twee van de auteurs—Jack Burgers en Godfried Engbersen—hebben de belangrijkste bevindingen van hun studie in een inleidend artikel samengevat, zodat ook de niet-ingewijde lezers het debat kan volgen. Vervolgens komen de critici aan het woord. Kees Groenendijk en Anita Böcker vragen zich af of het gebruik van een juridische definitie van 'de illegale vreemdeling' wel op zijn plaats is. Jaap Dronkers maakt op methodisch-empirische gronden bezwaar tegen de stelling van Burgers et al. dat de illegale status een 'master status' is. Christian Kesteloot en Maarten Loopmans menen theoretische zwakheden te bespeuren, met name waar het gaat om de ruimtelijk inbedding van illegalen. Wouter Dronkers geeft zijn mening over de vraag of Burgers et al. de dynamiek van het gedogen wel goed begrepen hebben. Ewald Engelen, tenslotte, legt de auteurs het vuur aan de schenen waar het gaat om hun in zijn ogen halfzachte beleidsaanbevelingen. Zoals gebruikelijk is in dit tijdschrift krijgen de auteurs de gelegenheid tot repliek. En vanzelfsprekend hebben de lezers het laatste woord.

Literatuur

Glerum, E. & K. Glerum (1995). Wie naar Nederland komt moet sterk zijn. Overleven in de marge van de Nederlandse samenleving. *Migrantenstudies*, Themanummer 'Illegalen', 11 (2), pp. 151-158.

Rath, J. & R. Kloosterman (red.), *Rijp en groen. Het zelfstandig ondernemerschap van immigranten in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Noten

* Jan Rath is cultureel antropoloog en is als senior onderzoeker en projectcoördinator verbonden aan het Instituut voor Migratie- en Etnische Studies (IMES) van de Universiteit van Amsterdam.

- ¹ Vgl. Rath & Kloosterman 1998. Zie bijvoorbeeld ook de binnenkort bij Het Spinhuis te verschijnen studie van F. Reil en T. Korver over de kwaliteit van arbeid van (veelal illegale) buitenlandse arbeidskrachten in Turkse naaiateliers.